

نقش مشارکت شهروندان در پیشبرد فعالیت های مدیریت شهری

علیرضا گل نظری: کارشناسی ارشد مدیریت دولتی

جواد ملکان: کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

جمیله فرخ شوره دل: کارشناسی ارشد جامعه شناسی (برنامه ریزی اجتماعی)

جعفر شعبانی: کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

مقدمه

شهر موجودی زنده است که در مکان متولد شده و در زمان متحول می شود (متناسب با دوره زمانی متحول می شود). از اصلی ترین عوامل موثر و تاثیرگذار بر متحول شدن شهر در دوره های زمانی مختلف شهروندان آن عصر و دوره می باشد. از همین سو شهر و شهروندان از مهم ترین مفاهیم اجتماعی و سیاسی در دوره حاضر بوده که همواره در طول تاریخ راه پر فراز و فرودی را طی کرده و از طرف متفکران و صاحب نظران علاقمند به مسایل اجتماعی از ادوار باستان تا کنون مورد بحث و چالش قرار گرفته است. در سالهای اخیر همواره در محافل علمی و سیاسی کشور موضوع "مشارکت" شهروندان در امور شهرها، در صدر گفتارهای اجتماعی و سیاسی جامعه قرار داشته و همگان از آن به عنوان عنصری مهم در جهت رسیدن به دموکراسی و تحقق توسعه پایدار سخن رانده اند. به گونه ای که ظهور مفاهیم جدیدی از قبیل جامعه مدنی، مشارکت شهروندی و... همگی نشان از اهمیت روزافزون این مباحث در نزد مسئولین مدیریت شهری به خصوص در کلان شهرها دارد. ضرورت و اهمیت مشارکت شهروندان در پیشبرد اهداف و فعالیت های مدیریت شهری به خصوص شهرداری بدان جهت مهم و حایز اهمیت محسوب می شود که از اصول اساسی مردم سالاری در جهان امروز به حساب می آید و از سوی دیگر مجموعه مدیریت شهری و شهرداری ها، زمینه ساز فرهنگ مشارکت برای رسیدن به اهداف جامعه دموکراتیک می باشند. از این لحاظ به هر میزان زیربنای مشارکت شهروندان بیشتر مورد کنکاش و ارزیابی قرار بگیرد پیش بینی شرایط، در راستای ارزش های مترتب بر مولفه های مشارکت شهروندان دقیق تر آشکار می شود (ثابتی راد، ۱۳۸۵، ۱۲). از طرف دیگر اهمیت این موضوع از آنجا مشخص می شود که به نقش مشارکت جنبه قانونی داده شده است. از آن جمله می توان به بند ۵ ماده ۷۱ قانون شوراهای

(منصور، ۱۳۸۵، ۶۰) و بند ح ماده ۹۵ قانون برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران اشاره کرد که دخیل کردن و مشارکت شهروندان و تشکیل انجمن های محلی را در شهر امری ضروری دانسته و بر لزوم توانمند سازی و مشارکت دهی و تشخیص نیاز توسط جوامع محلی تاکید شده است (قانون برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۳، ۸۴).

مبانی نظری

در این بخش، به مبانی نظری مشارکت، الگوی مدیریت و پیشینه تحقیقاتی موضوع اشاره می شود. در دیدگاه ها و نظریه های شهری، تفاسیری از ارزش ها، رفتارها و شیوه های زندگی شهروندان ارائه شده است. این نظریه ها، تفاوت هایی را به لحاظ زیر ساخت زیستی، نظم اجتماعی (فرهنگ) و شرایط اجتماعی به تصویر می کشند که می تواند بر رفتارهای مشارکتی موثر باشد.

دیدگاه مدیریت مداری، بر شناخت مسائل و فهم مشکلات در قالب برنامه ریزی شهر تاکید می کند. نقش مدیریت در توزیع منابع، سبب انطباق و سازش افراد با محیط می شود. هر چه اندازه سازمان، تراکم و ناهمگونی آن بیشتر باشد، بی تحرکی و بی هنجاری گسترش می یابد (نجاتی حسینی، ۲۰، ۱۳۸۷). رفع این بی تحرکی و بی هنجاری که در کلان شهر ها نمود عینی دارد، مستلزم اتخاذ رویکرد مشارکتی است. این رویکرد با مدیریت بهینه توزیع منابع، آستانه تحمل و انطباق افراد را با شرایط محیط بالا می برد. هومنز، رفتارها را نتیجه محاسبه سود و زیان تلقی می کند. در همین راستا مشارکت زمانی نهادی می شود که منافع حاصل از آن، بر هزینه ها فزونی گیرد. مشارکت هنگامی از فرد سر می زند که قبلا پاداش آن را دریافت کند، برای او ارزشمند باشد و هزینه کمتری پرداخت کند (توسلی، ۱۳۶۹، ۳۸۵).

هانتینگتون، نقش نخبگان سیاسی را جهت تشویق مردم به مشارکت موثر می داند و معتقد است که آگاهی گروهی و انسجام اجتماعی را نباید نادیده گرفت. در جوامعی که زندگی گروهی و فعالیت های جمعی گسترش زیادی ندارند، نوسازی با کاهش مشارکت همراه است (هانتینگتون، ۱۳۷۵، ۲۲۵). هابرماس، شکل گیری حوزه عمومی و گفتمان خردمندانه را بستری مناسب برای شکل گیری افکار عمومی و مشارکت دانسته. در اندیشه وی، شرایط دسترسی برابر به مشارکت قرار دارد که ضرورت اجتماعات گفتمانی را پیشنهاد می کند. زمانی که

کنش گران برای بحث و گفتگو درباره مسائل مورد علاقه خود گرد هم آمده، به نقادی می پردازند، احساس تعلق، وابستگی و وفاق جمعی به وجود می آید که مقدمه ای برای رفتارهای جمعی و مشترک است.

در جهت تبیین پدیده مشارکت دو دسته نظریه مورد توجه است که عبارتند از:

دسته اول: نظریه های که منشا وبری دارند، در آن بر نظام باورها، گرایش ها و اندیشه ها تأیید می شود که بر اساس مفروض اصلی این نظریات، کنش برخاسته از وجوه فرهنگی و تحت تاثیر عناصر مختلف آن است. لذا، تصور و پنداشت کنشگر در رفتار او موثر است.

دسته دوم: نظریه هایی که بر جنبه رفتاری تأکید دارند و رفتار افراد را بیش از آنکه حاصل باورها و گرایش شان بدانند، نتیجه تفاوت سود و زیان آنها تصور می کنند. مفروض این دیدگاه آن است که رفتار زمانی شکل می گیرد، تثبیت می شود، نهایتاً جنبه نهادی می یابد، که منافع حاصل از آن بر هزینه ها فزونی می گیرد. به همین دلیل مشارکت هنگامی گسترش می یابد که منافع عینی آن، تصور فرد نسبت به منافع آن بیش از هزینه ها، تصور ذهنی فرد نسبت به هزینه های آن باشد (خواجه شاهکویی و همکاران، ۱۳۹۳، ۵).

امروزه به مشارکت شهروندان در فعالیت های مربوط به امور مدیریت شهری به منزله راهبرد جدیدی در توسعه نگریده می شود (دلفروز، ۱۳۸۰، ۲۰). به گونه ای که بسیاری معتقدند برای رسید به الگوی توسعه مطلوب یا استفاده صحیح از منابع یا فرصت ها و توزیع عادلانه امکانات، مشارکت شهروندان در مدیریت شهری راهکار اصلی و محوری به مشار می رود (جمعه پور، ۱۳۸۲، ۱۰۳).

مشارکت شهروندان کلید اصلی اجرای طرح های توسعه شهری است. به همین دلیل یکی از علل اساسی به بن بست رسیدن هر طرحی، ریشه در بی توجهی به مشارکت و سهم قابل توجه مردم و نهادهای محلی در اجرا دارد (رفیعیان، ۱۳۸۹). بدون همکاری و مشارکت شهروندان در اداره امور شهر، شهرداری ها موفقیت های چندانی در دستیابی به اهداف خود نخواهند داشت (سعیدنیا، ۱۳۸۴، ۹۲).

از سوی دیگر فقدان و کمبود منابع مالی در ارکان مدیریت شهری (شهرداری) سبب شده شهرداری به منظور اجرای فعالیت ها از جمله فعالیت های عمرانی و خدماتی، اجرای طرح ها و پروژه های شهری با مشکلات جدی روبه رو شود. بنابراین مهم ترین ابزار برای مدیریت شهری در این گونه شهرها که شهرداری با کمبود منابع مالی مواجه می باشند، بهره گیری از مشارکت شهروندان جهت اجرای موفق طرح ها و برنامه های شهری است (حبیبی و همکاران، ۱۳۸۴، ۴۲). شهرداری ها و به خصوص شهرداری تهران از جمله حکومت های

محلی محسوب می شوند که بدون مشارکت همه جانبه شهروندان مشروعیت ندارند. به سخن دیگر، بدون مشارکت فعال شهروندان در امور محلی، شهرداری ها توان پیشبرد هدف های خود را نخواهند داشت. از این رو باید به راههای مختلف زمینه های مشارکت و همکاری فعال مردم در امور مدیریت شهری و به خصوص شهرداری را فراهم نمود (شکیبا مقدم، ۱۳۸۷، ۲۹۷-۲۹۸).

با عنایت به بررسی آئین نامه ها، نظام نامه ها، و قوانین اداره کل آموزش و مشارکت های اجتماعی با هدف پیدا کردن جایگاه مشارکت با ابعاد مدیریت، اجرا، برنامه ریزی، ارزیابی و ارزشیابی در قوانین و مقررات نشان می دهد در تمامی این آئین نامه ها به بعد ارزیابی و ارزشیابی طرح ها برای مشارکت شهروندان اشاره و توجهی صورت نگرفته است (غفاری و جمشید زاده، ۱۳۹۰، ۱۴۲).

مدیریت شهری

در طول دهه ۱۹۸۰ میلادی اهمیت و تاثیر نواحی شهری در توسعه دوباره مورد تاکید قرار گرفت. در چنین شرایط مفاهیم و رویکردهایی جدید شکل گرفتند که یکی از مهم ترین این مفاهیم و رویکردها مدیریت شهری بود (برک پور و اسدی، ۱۳۹۵، ۷۴).

مفهوم مدیریت شهری معانی و محتواهای متفاوتی را برای اندیشمندان مختلف دربرداشته و دارد. اما در تعاریف کل نگر، مدیریت شهری از مفهوم صرف اداره امور فراتر می رود و نقش فعال تری در توسعه شهری پیدا می کند. سیستم مدیریت شهری اصولاً به عنوان یک سطح و رده فضایی مدیریت محلی برای اداره امور یک شهر به عنوان یک واحد فضایی مطرح است (کاظمیان و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۱).

مدیریت مطلوب شهری به معنای بررسی مشکلات برنامه ریزی، نظارت بر هماهنگی بخش های مختلف و چگونگی امکان تامین و اجرای طرح ها و نیازهای عمومی مردم است و بایستی بر کلیه جهات اجرایی که افراد ساکن شهر با آن تماس دارند و در جهت اجرای صحیح امور و دفع مشکلات و تامین نیازها و دفع مشکلات بکوشد (رجاء، ۱۳۷۰، ۱۰۸). هدف کلان مدیریت شهری، ایجاد محیطی قابل زندگی برای همه و همراه با عدالت اجتماعی، کارایی اقتصادی و پایداری زیست محیطی است و در محدوده های زمین و مسکن شهری، خدمات اجتماعی و زیربنای توسعه اقتصادی و زیست محیطی وارد می شود (صرافی، ۱۳۷۹، ۶۸). در عصر حاضر با توجه به توسعه کمی و کیفی شهرها، یکی از نهادهای بسیار مهمی که نقش بسزایی در اداره و خدمات

رسانی شهرها داشته و هر روز نقش آنها در اداره و مدیریت شهری و تامین نیازها و توسعه شهری پر رنگ تر می شود شهرداری است (محمودی خوشرو، ۱۳۸۹، ۱۰۴).

امروزه نقش و جایگاه شهرداری ها در جهان تا بدان حد است که نقش شهرداری ها در تامین امنیت روحی، روانی، و شهری بیشتر از پلیس و دادگستریها و دادگستریها است (محمودی خوشرو، ۱۳۸۹، ۱۰۴). به همین دلیل می توان گفت که شهرداری ها، به خصوص در کلان شهرها، نقش تعیین کننده ای دارند زیرا عملکرد خوب یا بد آنها تاثیری مستقیم بر کیفیت زندگی شهروندان خواهد داشت (مجموعه اقتصاد، ۱۳۸۶، ۲۶).

عبور از مدیریت شهری به حکمروایی شهری

تا دهه ۱۹۸۰ فرض اولیه و غالب آن بود که حکومت ها دارای اقتدار و ظرفیت لازم برای اداره و حکومت هستند، ترجمان این تعریف در زمینه شهری، رویکرد دولت مدار در توسعه است. و بحث در اینجا بیشتر متمرکز بر تخصیص مناسب نقش ها و مسئولیت ها بین حکومت محلی و مرکزی است. ظهور نهضت های اجتماعی گسترده، و تقاضا برای افزایش مشارکت سیاسی در اواخر دهه ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰ انجامید و نوعی گذار از نقش ساختارهای رسمی و حکومت ها به نقش جامعه مدنی در اعمال حقوق دموکراتیک روی داد. بدین ترتیب در اوایل دهه ۱۹۹۰ نیز رویکرد مدیریت شهری دولت-مدار به رویکرد حکمروایی شهری تحول یافته است (برک پور واسدی، ۱۳۹۵، ۱۸۴).

حکمروایی شهری

مفهوم حکمروایی مفهومی جدیدی نیست. قدمت آن به قدمت تاریخ تمدن بشری بر می گردد. لغت و مفهوم حکمروایی اشاره به پاسخگو بودن هم در سیاست گذاری و هم در اجرا دارد (توکلی نیا و همکاران، ۱۳۹۱، ۶). از نظر مک لاین حکمروایی نوعی فرآیند است و بر عکس حکومت که مجموعه ای نهادهای رسمی و حقوقی با قدرت قانونی است، حکمروایی متضمن نظام به هم پیوسته ای است که هم حکومت و هم اجتماع را در بر می گیرد (پرهیزگار و کاظمیان، ۱۳۸۳، ۳۱).

در حکمروایی سه بخش مشارکت دارند که عبارتند از دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی. هدف اصلی حکمروایی خوب شهری، افزایش بالاترین میزان کنش متقابل میان بخش ها در جهت به حداقل رساندن نقاط

ضعف و به حداکثر رساندن نقاط قوت است. هر چه ارتباط و گفتگو این سه بخش بیشتر باشد، مسیر حرکت جامعه در جهت رسیدن به توسعه اقتصادی و اجتماعی هموارتر خواهد شد (توکلی نیا و همکاران، ۱۳۹۱، ۸). در حکمروایی دولت، محیط سیاسی و قانونی مساعد را فراهم می کند. بخش خصوصی، شغل و درآمد ایجاد می کند و جامعه مدنی، کنش متقابل سیاسی و اجتماعی را از طریق بسیج گروه ها برای مشارکت در فعالیت های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تسهیل می کند. هدف اصلی حکمروایی خوب، تشویق کنش متقابل سازنده میان هر سه است (پرهیزگار و کاظمیان، ۱۳۸۳، ۳۲). پارادایم حکمروایی مطلوب شهری همان گونه که اشاره شد اخیراً تحولی مهم در عرصه نظری مدیریت شهری به وجود آورده و بیانگر آن است که امروزه در توسعه شهری به غیر از دولت، همان گونه که در بالا ذکر شد دو بازیگر به اسم جامعه مدنی و بخش خصوصی وجود دارد.

حکمروایی از دیدگاه جامعه شناسی، نوعی پارادایم یا چارچوب تاریخی و معرفتی است برای پاسخگویی به شیوه اداره جوامع کنونی که می توان ایدئولوژی های مختلفی را درون خود داشته باشد. در یک برداشت، حکمروایی به مثابه سلسله مراتبی شدن قدرت دولت است؛ واگذاری آن نیست بلکه تقسیم آن در سطوح ملی، منطقه ای و محلی است. و قدرت، همچنان در اختیار حکومت است. شیوه درست و هنجاری حکمروایی این است که باید بتواند مشارکت و همکاری در میان همه نیروهای موثر در مدیریت جامعه یعنی همان سه ضلع دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی برقرار کند (اطهاری و همکاران، ۱۳۸۶، ۱۱).

جوهره حکمروایی وجود روابط متعادل بین و درون حکومت و نیروهای غیرحکومتی است. به عبارتی حکمروایی تلویحاً به معنی اقدام مشترک و بنابراین وجود اهداف مشترک، چارچوب های ارزشی و قواعد مشترک، تعامل پیوسته و خواست برای دستیابی به منفعت جمعی است که از طریق انجام اقدامات انفرادی قابل حصول نیست. حکمروایی به روابط بین دولت و جامعه مدنی، حاکمان و حکومت شوندهگان، حکومت و حکومت مربوط است (برک پور و اسدی، ۱۳۹۵، ۱۸۸).

شاخص های ارائه شده سازمان ملل برای حکمروایی خوب شهری

در جدول زیر به طور خلاصه به این شاخص ها پرداخته می شود.

جدول شماره ۱: شاخص های ارائه شده سازمان ملل برای حکمروایی خوب شهری

قانون مندی	وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب های قانونی در تصمیم گیری	شاخص
پاسخگویی	مسئول بودن و حساب پس دهی مسئولان و تصمیم گیران در قبال شهروندان	
شفافیت	گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، روشن بودن اقدامات مستمر شهروندان از روندهای موجود	
مشارکت	سهیم شدن شهروندان و مسئولان در تصمیم گیری های شهری	
اثربخشی و کارایی	گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، روشن بودن اقدامات و آگاهی مستمر شهروندان از روندهای موجود	
پذیرا بودن	پذیرش نیازها و خواسته های شهروندان واکنش و پاسخ مناسب به آن	
جهت گیری توافقی	وجود ارتباط و تلاش میان سازمان های دولتی، شهروندان و سازمان های دولتی	
عدالت	فرصت های مناسب برای همه شهروندان جهت ارتقای وضعیت رفاهی، تخصیص عادلانه منابع و مشارکت اقشار محروم در تصمیم گیری ها	
بینش راهبردی	فراگرفتن از مسائل روزمره شهر و پرهیز از غرق شدن در آنها	

منبع: شیخی، ۱۳۹۳، ۴۸

در توضیح جدول بالا بایستی اشاره نمود که وجود تعامل افراد و مشارکت همه گروه های جامعه در حکمروایی شهری از آن جهت اهمیت دارد که به آن به منزله راهبردی نگریسته می شود و امید بر آن است که با به کارگیری همه زیرگروه های جمعیتی در سطح شهر به توسعه متعادل، متوازن و پایدار حاصل آید.

عوامل موثر در مشارکت شهروندان در مدیریت شهری

همان گونه که در قسمت شاخص های ارائه شده سازمان ملل برای حکمروایی خوب شهری نشان داده شده است مشارکت یکی از شاخص های حکمروایی خوب شهری است که در این قسمت به آن پرداخته خواهد شد.

در یک نگاه در یک دسته بندی کلی می توان در خصوص مفهوم مشارکت به عوامل زیر اشاره نمود:

الف- نگرش فرد به مفهوم مشارکت: که شامل موارد زیر می باشد

۱- ارائه کمک فنی، تخصصی به مدیران

۲- ارائه کمک مالی

۳- همکاری عملی- اجرایی

۴- رعایت قوانین و مقررات شهری

۵- کمک در تصمیم گیری های محله

ب: احساس تعلق اجتماعی شهروندان: که شامل موارد زیر می باشد

۱- شهر مانند خانه خود

۲- تعلق امکانات شهر به همه افراد

۳- مسئولیت پذیری در حفظ محیط زیست

۴- دقت در استفاده از اموال عمومی

ج- رضایت از خدمات شهری: که شامل موارد زیر می باشد

۱- آسفالت خیابان

۲- فضای سبز

۳- توزیع مناسب ایستگاه اتوبوس

۴- پل مخصوص عابر پیاده

۵- حمل و نقل درون شهری

۶- جمع آوری زباله

۷- کاهش و کنترل ترافیک شهر (خواجه شاهکویی و همکاران، ۱۳۹۳، ۷)

در این قسمت به دیدگاههای حاکم بر مشارکت شهروندان در امر مدیریت شهری و برنامه ریزی شهری پرداخته می شود:

۱- نظریه همراه ساختن

در این دیدگاه مشارکت شهروندان تنها در جهت همراه ساختن ظاهری (و نه واقعی) مردم در امر مشارکت جهت جلوگیری از ایجاد موانع متوسط آنها در اجرای طرح ها و برنامه های شهری در آینده می باشد. لذا مشارکت شهروندان تنها در جهت کاهش ضدیت آنان با انجام پروژه ها و از طریق دخالت صوری آنها می باشد (مرادی، ۱۳۸۰، ۲۲۰).

۲- نظریه مشورتی

بر اساس این نظریه ارزش هایی که از سوی برنامه ریزان و سیاست گذاران در زمینه منافع عمومی مطرح می گردد، اصولاً ارزش هایی می باشد که به طبقه متوسط تعلق داشته و نمی تواند جوابگوی نیازهای اقتصاد پایین جامعه باشد. لذا ارتباط با مردم و شهروندان جهت آشنایی با افکار و ارزش های آنها یکی از مقتضیات برنامه ریزی می باشد. نظریه مشورتی بر سه روند تاکید دارد که عبارتند از:

الف: اطلاع رسانی به ساکنین در مورد گزینه های موجود

ب: اخذ نظرات شهروندان

ج: لحاظ نمودن افکار جامعه در طرح و یا برنامه های نهایی

۳- نظریه درمان آموزشی - اجتماعی یا مدل یادگیری اجتماعی

در این نظریه به ارتقا وضعیت شهروندان از طریق آموزش که از طریق مشارکت به آنها داده می شود سرنوشت خودشان را به سمت بهینه ای رهنمون می کنند. اساس این نظریه در واقع دموکراسی می باشد. افراد معتقد به این نظریه بر این باورند که مشارکت مردمی زمینه آموزش مناسبی را جهت تربیت شهروندان در محله یا محدوده مشارکت فراهم می آورد. و بر این اصل استوار است که تنها با مشارکت شهروندان در برنامه ها می توان بر آنها تاثیرگذار بود و شهروندان می توانند با آموزش، قدرت بهبود بخشیدن به وضعیت خود را به دست بیاورند. به عبارت دیگر دخالت مردم در سرنوشت خودشان باعث بهبود وضع آنها خواهد بود. از مبتکران این نظریه می توان جان فریدمن را نام برد که معتقد است باید بین برنامه ریزان و شهروندان فاصله ها حذف شود و زبان علمی برنامه ریزان به مردم و زبان واقعیت های عملی شهروندان به برنامه ریزان آموزش داده شود.

۴- نظریه قدرت جامعه

بر اساس این نظریه افراد و جوامعی که به دلایل مختلف از کانون قدرت اجتماعی به دور افتاده اند، بایستی در سیاستگذاری ما دخالت داشته و دخیل باشند. بر اساس این نظریه به طور عمده دو رویکرد در عملکرد و نقش حکومت های محلی وجود دارد. رویکرد اول می باید در مردمی تر نمودن هر چه بیشتر حکومت های محلی از طریق جای دادن افراد محلی در هیات های سیاست گذاری مستقل در مناطق کم درآمد از طریق ایجاد سازمان های همسایگی دارد. رویکرد دوم: با هدف افزایش کنترل شهروندان سعی در ایجاد پایگاه قدرت سیاسی می باشد (حنای، ۱۳۷۹، ۸۴-۸۵).

مشارکت و الگوهای آن

واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع برای منظور خاص می باشد. در مورد معنای اصطلاحی آن بحث های فراوانی شده است. برخی از صاحب نظران مدیریت تعریف زیر را برای مشارکت ارائه نموده اند. مشارکت درگیری ذهنی، عاطفی اشخاص در موقعیت های گروهی است که آنان را برمی انگیزد تا برای دستیابی به هدف های گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسوولیت کار شریک شوند(علوی تبار، ۱۳۷۹: ۱۵). اگر بخواهیم الگوهای مشارکت شهروندان در شهرداری ها را طبقه بندی نماییم می توانیم الگوهای زیر را برشمريم:

۱- فعالیت های عمرانی

۲- فعالیت های مربوط به محیط زیست

۳- فعالیت های مربوط به تامین ایمنی شهر

۴- فعالیت های نظارتی

۵- فعالیت های مربوط به خدمات شهری

۶- فعالیت های مربوط به امور فرهنگی

۷- فعالیت های مربوطه به حمل و نقل و ترافیک و فعالیت های دیگر که می تواند به این الگوها اضافه گردد (غفاری و جمشید زاده، ۱۳۹۰، ۳۹). از میان الگوهای ذکر شده کارهای موثری در راستای واگذاری فعالیت های فرهنگی به شهروندان در سراهای محلات صورت گرفته است. به گونه ای که با راه اندازی سراهای محلات استفاده مناسبی از قابلیت های محلی و طرح های محله محور صورت گرفته و در حال انجام است هر چند تا رسیدن به نقطه مطلوب فاصله زیادی در این خصوص وجود دارد اما خود این کار فی نفسه اقدام مهم و ارزشمندی از مشارکت شهروندان در پیشبرد اهداف شهرداری تهران در بعد اجتماعی و فرهنگی می باشد. اما جهت موفق بودن مجموعه مدیریت شهرداری مشارکت دادن شهروندان در دیگر الگوهای ذکر شده نیز از اهمیت بالایی برخوردار بوده و میتوان گفت در موفقیت طرح ها و برنامه های شهرداری تهران موثر و تاثیر گذار می باشد.

نتیجه گیری

مشارکت در مفهوم عام هر چند که همواره امری مطلوب شناخته شده است، اما به دلیل پیچیدگی این فرآیند، دستیابی به آن در عمل همواره با مشکلاتی روبرو بوده است. در نتیجه این امر به تجربه های ناموفقی انجامیده که با نارضایتی شهروندان و برنامه ریزان و سیاست گذاران مسائل شهری همراه بوده است. از همین رو برنامه ریزی برای مشارکت دادن، حضور آگاهانه و معنادار شهروندان در عرصه های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، رفاهی و محلی، یکی از مهم ترین دغدغه های مدیران شهری است.

شیوه تدوین نظام های مشارکتی بستگی به نظام های سیاسی و حکومتی اداره امور کشور دارد. اگر در جامعه ای، شهروندی را به عنوان یک واقعیت و پدیده اجتماعی بدانیم آنگاه موقعیت شهروند بر یک حس عضویت داشتن در یک جامعه ی گسترده برای مشارکت جدی و فعالانه در حوزه های مختلف دلالت خواهد داشت. از طرف دیگر تعیین نیازها، خواستها و اولویت بندی برنامه های شهری در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و فضایی و... جز با مشارکت مردم میسر نیست. بعلاوه تجربه برنامه های غیر مشارکتی، تاکنون این فرضیه را به اثبات رسانده و آزمون خود را پس داده است. به عنوان مثال بسیاری از طرح های انجام شده در اثر بی توجهی مردم و عدم تعلق به آنها به طور مطلوب نگهداری نشده و در طول چند سال از بین می روند. از همین رو جلب مشارکت شهروندی همه اقشار جامعه می تواند خلا حفاظت و نگهداری از طرح ها را پر کند و علی رغم ایجاد روحیه نشاط در اقشار جامعه گام موثری برای بهتر شدن محله و شهر براشته شود.

پیشنهادات

- طراحی سایت های نظرخواهی و برقراری روابط الکترونیکی با شهروندان
- ظرفیت سازی در میان تمامی بازیگران شهری جهت مشارکت در تصمیم گیری و فرایندهای توسعه شهری
- شناسایی و توجه بیشتر به پتانسیل های نیروی انسانی محله و تهیه بانک اطلاعاتی
- پذیرش اصل نظارت و پاسخگویی برنامه ریزان به مردم و ارتباط دوسویه در تصمیم گیریها
- رعایت اصول عدالت اجتماعی در روند تهیه طرح ها و توزیع خدمات و فعالیت ها در سطح مناطق شهری
- مجموعه مدیریت شهری از طریق آموزش به شهروندان، شهروندان را با حقوق شهروندی و قوانین و مقررات شهرنشینی بیشتر آشنا و آگاه نمایند.

منابع

- اطهاری، کمال و برک پور، ناصر و کاظمیان، غلامرضا و مهدیزاده، جواد (۱۳۸۶). حکمروایی شهری مبانی نظری و ضرورت شکل گیری آن در ایران (گفتگو)، مجله جستارهای شهرسازی، سال ششم، شماره ۱۹ و ۲۰
- برک پور، ناصر و اسدی، ایرج (۱۳۹۵). مدیریت و حکمروایی شهری، انتشارات دانشگاه هنر، تهران
- پاتنام، روبرت (۱۳۹۲). دموکراسی و سنت های مدنی، ترجمه محمدتقی دلفروز، ناشر: جامعه شناسان
- پرهیزگار، اکبر و کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۴). رویکرد حکمروایی شهری و ضرورت آن در مدیریت منطقه کلان شهری تهران، فصلنامه پژوهش های اقتصادی، شماره ۱۶، صص ۴۹-۲۹
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۲). مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران
- توکلی نیا، جمیله و همکاران (۱۳۹۱). درآمدی بر حکمروایی خوب شهری ضرورت الزامات و چالش های فراوری تحقق آن در ایران، فصلنامه علمی - پژوهشی نگرشی نو در جغرافیای انسانی، سال پنجم، شماره اول
- ثابتی راد، عباس، «آموزش های شهروندی»، نشریه همشهری، ۲۵/۶/۸۵.
- جمعه پور، محمود (۱۳۸۲). عوامل اصلی در فرایند توسعه پایدار: منابع، مردم، فضاها و نقش مشارکت مردمی در آن، فصلنامه علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، سال ۸، شماره ۲۲، صص ۱۱۷-۱۰۳
- حبیبی، سید محسن، سعیدی رضوانی، هادی (۱۳۸۴). شهرسازی مشارکتی، کاوشی نظری در شرایط ایران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۴، صص ۱۰۸-۸۹
- خواجه شاهکویی، علیرضا و نجفی کانی، علی اکبر و بابائیان، طاهره (۱۳۹۳). بررسی میزان مشارکت شهروندان حاشیه شهرهای میانی در مدیریت شهری، مطالعه موردی: شهر بابل، مجله آمایش جغرافیایی فضا، سال چهارم، شماره مسلسل دوازدهم،
- رجاء- اکبر (۱۳۷۰). مدیریت شهری و هماهنگی بین شهری، مجموعه مقالات نخستین سمپوزیوم شهر سالم، تهران، انتشارات اداره کل روابط عمومی و بین المللی شهر تهران.
- رفیعیان، سجاد (۱۳۸۹). بررسی عوامل موثر بر مشارکت شهروندان در امور شهری و ارائه الگوی مناسب (مطالعه موردی فسا)، پایان نامه کارشناسی ارشد، پژوهشکده جغرافیا و علوم زیستی دانشگاه سیستان و بلوچستان

- سعیدنیا، احمد (۱۳۸۲). مدیریت شهری، کتاب سبز شهرداری ها، وزارت کشور، مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری، جلد اول
- شکیبا مقدم، محمد (۱۳۸۰). مدیریت سازمان های محلی و شهرداری ها، انتشارات میر
- شیخی، عبدالله (۱۳۹۳). استراتژی های توسعه شهر پیرانشهر با رویکرد cds، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، به راهنمایی کرامت الله زیاری، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران،
- صرافی، مظفر ۱۳۷۹. مفهوم، مبانی و چالش های مدیریت شهری، فصلنامه مدیریت شهری، انتشارات سازمان شهرداری ها، شماره ۲، صص ۷۱-۶۲
- علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹). "مشارکت در اداره امور شهرها: بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (تجارت جهانی و ایران)، جلد سوم. سازمان شهرداری های کل کشور، تهران
- غفاری، غلامرضا و جمشیدزاده، ابراهیم (۱۳۹۰). مشارکت های مردمی و امور شهری (بررسی موانع، مشکلات و راهکارهای توسعه مشارکت های مردمی) مطالعات شهری مدیریت شهری و شهر تهران، انتشارات جامعه و فرهنگ.
- فتحی، سروش و زارع، زهرا و عماری، حسن (۱۳۸۹). مدیریت شهری و نقش مداخلات اجتماعی انجمن های محلی در کاهش آسیب های اجتماعی شهری، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، سال دوم، شماره دوم.
- قانون برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۳). سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور. مهر ماه
- صرافی، مظفر و عبدالمهدی، مجید (۱۳۸۷). تحلیل مفهوم شهروندی و ارزیابی جایگاه آن در قوانین، مقررات و مدیریت شهری کشور، فصلنامه پژوهش های جغرافیایی، دانشگاه تهران، شماره ۶۳
- کاظمیان، غلامرضا و سعیدی رضوانی (۱۳۸۱). امکان سنجی واگذاری وظایف جدید به شهرداری ها، جلد دوم، مدیریت شهری و شهرداریها در ایران، انتشارات سازمان شهرداریها، تهران
- مجموعه اقتصاد (۱۳۸۶). شورایی در اندیشه تهران، شهرداری در خدمت تهران، فصلنامه روند اقتصادی، شماره ۳۱، صص ۲۶-۲۸
- محمودی خوشرو، امید (۱۳۸۹). بررسی کارایی شهرداریها استان کردستان با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها، فصلنامه مدیریت صنعتی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی و احد سنندج، سال پنجم، شماره ۱۳، صص ۱۰۳-۱۲۰

- مرادی (مشاور مازند طرح) (۱۳۷۶). توسعه شهری در استان مازندران، مجموع مقالات چهارمین همایش تخصصی بافت های فرسوده شهری، تهران، سازمان ملی و مسکن.
- منصور، جهانگیر (۱۳۸۵). ((قوانین و مقررات مربوط به شهر و شهرداری)). نشر دیدار
- نجاتی حسینی ، محمود (۱۳۸۰). سیاست و شهروندی، مدیریت شهری. دوره ۳، شماره ۱۰، تهران.